

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ АМЕРИКАНСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД: ЛОКАЛЬНА СПЕЦИФІКА

Щербань І.Ю.
аспірант
Уманський державний
педагогічний університет

Резюме. В статті досліджено типологію сільських громад США. Дано визначення, характеристики, окреслено коло суб'єктів, класифіковано типи спільнот сільських регіонів.

Resume. The article is devoted to the investigation of the American rural community typology. Description and determination is given, circle of subjects is outlined, the types of communities in rural regions are classified.

Постановка проблеми. Демократична нація будує свою легітимність на «спільноті громадян», що складається з юридично та політично вільних і рівних людей. Упродовж століть, якщо не тисячоліть, люди знаходили порятунок у своїх громадах - рід, плем'я, народ, нація. Саме громада вперше почала вимагати для себе рівних прав із своїми керівниками - вождями, королями, президентами. Саме громада відігравала головну роль у демократизації суспільства і є, по суті, основою громадянського суспільства. Однак, щодо поняття "громада" та її ролі в сучасному розвитку громадянського суспільства і взаємовідношень існує значна кількість поглядів. Вартим уваги є досвід Сполучених Штатів Америки, де наріжним каменем побудови громадянського суспільства завжди була ідея місцевого самоврядування, а основою держави – місцева громада. Ще в середині XIX ст.. Алексіс де Токвіль закликав повчитись, з яким мистецтвом в американській громаді всі турбуються про розподіл влади для того, щоб зацікавити якомога більше людей до громадських справ, як багато людей таким чином використовують у власних інтересах владу громади, будучи особисто в ній зацікавленими" [2, 70].

Аналіз досліджень і публікацій. Розкриттю проблем визначення та характеру функціонування американських громад присвячено ряд досліджень

провідних вчених, таких як М.Гелбрейт, Т. Гжелтен, Р.Іллбек, Дж.Міллер, П.Нахтігал, Р. Уоррен, Дж.Фрідман та інші.

Метою даної статті є визначення поняття громади, окреслення її основних ознак та специфіки функціонування.

Виклад основного матеріалу. Людські спільноти існували завжди і скрізь, проте, незважаючи на широку поширеність, визначення терміну “громада” не є одностайним. З одного боку, його вживають для позначення особливих форм суспільної взаємодії, хоча питання про те, що представляють собою ці форми, залишається дискусійним; з іншого ж боку, воно вживається для позначення чогось позитивного і цінного в суспільних відносинах, хоча серед представників різних ідеологій існують розходження стосовно того, що саме є цінним. Ось чому і до сьогодні продовжують точитися суперечки щодо природи спільноти, її ролі в житті людей.

Словник визначає “community” (укр. громада), що походить від латинського *communitās, commūnis* – спільний, загальний, як групу людей, об'єднаних спільністю місця проживання, інтересів, походженням, загальними поглядами або приналежністю до однієї і тієї ж організації [8, 308].

Часто цей термін, маючи широке застосування в американському варіанті англійської мови, невірно перекладається та трактується. У контексті може передаватися як 1) мікрорайон (співтовариство людей, що живуть в певному кварталі місті і сам цей квартал) 2) етнічна община (співтовариство людей, об'єднаних етнічною приналежністю) 3) група людей, об'єднаних загальними інтересами (професійними, ідеологічними, релігійними, наприклад, *medical community* = медичні працівники, медики; *Catholic community* = католики, католицька община) Це слово має широке значення і лише приблизно відповідає українському еквіваленту “громада”.

Великий тлумачний словник української мови дає таке визначення терміну «громада» (ми посилаємося лише на ті значення, які є дотичними до предмету нашого дослідження):

ГРОМАДА¹, -и, ж. 1. Група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. 2. Об'єднання людей, що ставлять перед собою певні спільні завдання; організація [1, 199].

Синонімами поняття “громада”-“community” в українській мові є община, соціум, спільність, спільнота, місцеве населення.

СОЦІУМ, -у, ч. 1. Людська спільнота як результат форм діяльності людей, що склалися історично. 2. Група людей, об'єднаних за якимись (професійними, культурними і т. ін.) ознаками [1, 1164].

СПІЛЬНОТА, СПІЛЬНІСТЬ – об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами [1, 1172].

Максимально асоціюється з поняттям “громада” об'єднання людей, сформоване історично за спільними інтересами чи на засадах культурно-історичної та етнічної самобутності, спільної території, основою якого є взаємовідносини, взаємодія, соціальні зв'язки. З виникненням людських об'єднань відбувається процес формування складного переплетіння зв'язків і відносин між людьми. Саме соціальні зв'язки є найголовнішою умовою існування людських спільнот, забезпечуючи їхню стійкість та здатність до розвитку. Завдяки соціальним зв'язкам індивідуальні потреби та інтереси формують колективний інтерес - не як суму особистих інтересів, а як цілісність, що відображає спільні риси соціальної спільноти.

Аналізуючи сільські громади, американський дослідник М.Гелбрейт визначає громаду як поєднання та взаємодію географічних, місцевих та не місцевих одиниць, систем та характеристик, які забезпечують існування та ріст окремим індивідам, групам та організаціям [4, 3].

З огляду на вищезазначене під визначення поняття “громада”-“community” розуміємо стійку соціальну спільність з власною внутрішньою структурою, що характеризується єдністю умов життєдіяльності людей у певних істотних відносинах і, як наслідок, спільністю культури; це цілісна, порівняно однорідна соціальна система, яка має власну історію формування, що багато в чому обумовлює її властивості, стабільність у просторі та часі.

Громада в США є основною одиницею розселення, в межах якої здійснюється первинне адміністративне управління. В силу існуючих в США класових розмежувань населення зосереджено в міських, приміських кварталах та в сільській місцевості відповідно до соціального та майнового статусу. Будучи соціальним інститутом, що базується на територіальній спільності групи людей приблизно однакового соціально-економічного статусу, громада виконує роль регулятора громадського життя місцевого населення, громадської поведінки та свідомості, виконує ряд економічних, адміністративних та ідеологічних функцій, зосереджуючи в собі діяльність таких виховних інститутів як сім'я, школа, громадські організації. Зміцнення громади, налагодження зв'язків та взаємин в її межах вбачається шляхом до зміцнення соціально-економічних основ американського суспільства.

Р.Уоррен, окреслюючи коло характерних ознак, виводить поняття “ідеальної ” громади, яка здатна до регуляції взаємин основних груп, самокерування, розподілу влади, визначення ступеню участі в житті громади, підтримки її життєздатності, встановлення меж контролю території та конфліктів. За своєю суттю така громада є демократичною та людиноцентристською [11, 14].

Аналізуючи сільські громади, соціологи Дж. Фрідман та Дж. Міллер зауважували, що з соціологічної, так само, як і з економічної точки зору складно досягти абсолюту в розмежуванні на міські та сільські [3, 312]. Дослідники Т.Гжелтен та П.Нахтігал не лише поділяють цю думку, а й наголошують на труднощах узагальнення характеристик вищезазначених громад, функціонування яких обумовлено цілим спектром чинників [6, 28]. Зважаючи на той факт, що сільські громади різняться між собою значно менше, ніж відрізняються від міських спільнот, вкажемо притаманні їм загальні характеристики. Сільські громади є меншими за розміром від міських, проте ця особливість не є визначальною у соціальній структурі місцевого соціуму. Передача інформації в основному здійснюється вербально та зосереджується швидше на носіїв інформації, ніж на раціональності фактів. Планування

розпорядку дня більше залежить від пори року, ніж від годинника. Соціальні взаємовідносини носять більш тісний особистісний характер. Система цінностей тяжіє до історично традиційної, водночас з увагою до сучасних досягнень науки та техніки, що можуть стати логічним вирішенням проблем і раціоналізувати процеси життя та праці в сільських регіонах.

Посилення процесів індустріалізації та урбанізації зумовили міграційні процеси та відтік робочої сили, молоді з сільських громад до міст, залишаючи основною масою громади літніх людей, жінок і дітей та підвищення рівня бідності в сільських регіонах. Типовими соціальними групами громад є категорія трудящих, сукупний прибуток сім'ї яких не досягає прожиткового мінімуму, часто він навіть нижче сумарного розміру допомоги, яку сім'я могла б отримувати за програмою соціальної допомоги); сім'ї з малими дітьми; сім'ї, де головою є недієздатна особа і/або особа похилого віку; самотні недієздатні особи або особи похилого віку; расові та культурні меншини; фермери.

У порівнянні з міськими мешканцями сільські жителі більш консервативні, релігійні, аскетичні, працелюбні, етноцентричні, необізнані та непоінформовані, схильні до авторитаризму, великого значення надають родині, виявляють нетерпимість до ортодоксальних ідей, відчуття групової ідентичності, тісну взаємодію та спільність інтересів.

Оскільки сільські громади характеризуються малим розміром, їх соціальні групи нечисельні та легко керовані, спільнота відзначається високою залученістю в загально громадських заходах, часто сільські мешканці мають великі родини (інколи спільних родичів), що суттєво впливає на поведінку. Основними соціальними інститутами, що домінують в сільському житті є церква, сім'я, законодавча влада і школа [7, 4].

Характеризуючи громади сільських регіонів П. Нахтігал встановив критерії визначення громад сільських регіонів:

- Характер зайнятості населення, геофізичні умови та культурні традиції;
- Система взаємозв'язків та взаємозалежностей членів спільноти;

- Система цінностей, що визначається значною мірою культурним та соціальним середовищем;
- Характер та якість взаємозв'язків, притаманних громаді, що визначаються історією та традиціями;
- Залученість у сферах трудової діяльності [10, 5].

В основі класифікації сільських громад П. Нахтігальєм покладено соціоекономічні, культурні та політичні фактори та виділено:

- Мала традиціоналістська громада (характеризуються відокремленістю, сконцентрованістю, мінімальними контактами з місцевою громадою, традиційною системою цінностей, що розділяється усіма членами колективу);
- Традиційна громада («середня Америка») об'єднує середній клас (тяжє до відкритості, розосередженості);
- Перехідна громада (локус контролю зміщено від старожилів до новачків), найбільш піддана урбаністичним впливам [9, 5].

Такий розподіл висвітлює динаміку розвитку громад та, окрім традиційних відомостей соціально-економічного роду, містить політичні аспекти та тенденції, наявність та роль меншин, міграційні ознаки, характеристики сільської приналежності (чисельність, щільність населення, наявність культурних і/або природних бар'єрів), систему цінностей громади.

Розглядаючи проблеми освітнього характеру, Гжелтен Т. виділяє п'ять типів сільських американських громад, поклавши в основу своєї класифікації економічні, міграційні та географічні детермінанти:

- Стабільна сільська громада (stable rural community) - класичне уявлення сільської громади: заможна, мирна і традиційна. Зміни в таких спільнотах відбуваються поволі, причиною чого є, в значній мірі, те, що члени абсолютно задоволені власним життям та звикли до усталених

закономірностей. Соціальний або класовий конфлікт в таких громадах є мінімальний, а бідність і безробіття не є головними проблемами.

- Неблагополучна громада (*depressed rural community*), яка характеризується нижчим рівнем економічного розвитку, який впливає на рівень життя членів громади. Внаслідок відсутності основних цивілізаційних благ, місцеві жителі часто переживають відчуття, що це - місце "безвиході", де втрачено можливості кращого майбутнього. Істотною ознакою є високий показник міграції з громади в пошуках перспектив кращого існування.
- Високо розвинена громада (*high growth rural community*) – появі цього типу сприяло загальнодержавне зростання економічного потенціалу. Починаючи з 1970 року в сільській місцевості почали створюватись нові робочі місця, проте економічне зростання носило частковий характер. Цей тип є цілковито новим типом сільської громади, де основою життєдіяльності є швидкий розвиток. Прикладами таких громад є "boomtowns" ("міста, що виникали в результаті економічного підйому") Заходу країни, де швидкими темпами розвивалась енергетична галузь промисловості, але подібний тип можна було виокремити і в інших регіонах США. На початку громади третього підтипу могли бути віднесені до першого або другого, але згодом їх відмінності мінімізувались, а спільні проблеми і характеристики набули першочерговості, що дозволило виділити їх у окрему категорію.
- Відроджена сільська громада (*reborn rural community*) – теж відносно новий тип. Як не дивно, вона породжена глобалізаційними процесами, коли виникли передумови для відтоку розчарованих міських жителів до сільської місцевості з метою збереження домінуючої ролі цінностей життя. Членами відроджених сільських громад є біржові маклери, службовці, художники, музиканти, фабричні робітники, торговці, які обрали повернення "до землі" в сільському Ренесансі. Принісши з собою в сільську місцевість звичний спосіб міського існування, вони часто

настільки захоплюються сільським життям, що стають завзятими захисникам традицій та звичаїв.

- Ізольована сільська громада (isolated rural community). Ці спільноти часто мають ознаки перерахованих типів, проте один визначальний чинник, який зумовив виокремлення даного виду – ізольованість. Такі громади відмежовані від світу природними бар'єрами (горами, лісами, річками, полями) та мають обмежені транспортні, комунікативні та культурні ресурси [5, 5].

Своєрідність та специфіка впровадження навчального процесу обумовлена особливостями розміщення школи в сільському регіоні, окрім того, процеси навчання та виховання знаходяться в прямій залежності від типу громади, в якій вони функціонують.

Таким чином, школи в стабільних громадах користуються стійкою підтримкою мешканців, громада виявляє активну участь в навчально-виховному процесі, середні показники якості навчання учнів досить високі, результатом чого є значний відсоток вступу випускників до вищих навчальних закладів.

Кардинально протилежною є ситуація в освіті членів неблагополучної громади, де освітні проблеми обумовлюються політичними та економічними факторами. Фінансова незахищеність впливає на можливість підтримки школи як матеріально, так і морально, оскільки пріоритетними стають питання елементарного виживання. Основною освітньою проблемою цих громад є відсутність рівності можливостей в отриманні якісної середньої освіти, оскільки школи в таких громадах потерпають від нестачі кваліфікованих вчителів, навчальний план обмежений, засоби навчання незадовільні.

Сільські громади в фазі швидкого економічного розвитку мають багато переваг над іншими типами спільнот. Притік нових фінансів та нових людей зумовлюють появу додаткових можливостей для удосконалення шкільного навчання, проте швидкі соціальні та культурні зміни породжують появу конфліктів, що ускладнює процес підтримки єдності - однієї з основних ознак

на характеристику громади. Економічний розвиток ставить нові вимоги до змісту та якості освіти, які школа має задовольняти, проте часом вона не в змозі зорієнтуватись в спектрі освітніх потреб громади, продовжуючи утримувати звичний розмірений темп надання освітніх послуг.

Подібно до високорозвинених громад, оновлені сільські спільноти мають свої проблеми та переваги. Поява в колективі нових членів пожвавлює суспільне життя та сповнює ентузіазмом дух громади. Члени-новачки цього типу часто є освіченими та талановитими людьми, чийі знання та навички (в ролі як учителів, так і волонтерів) дають можливості розширити та удосконалити навчальний процес, поглибити вивчення предметів. Іншим чинником освітніх змін стають очікування та уявлення нових членів громади про належну освіту, що в одних випадках сприяє удосконаленню процесу навчання, а в інших навпаки, породжує конфлікт суперечностей між традиціями та новаторством.

Визначальною особливістю функціонування ізольованої громади є її обмежений доступ до освітніх послуг. Забезпечення впровадження професійно-технічної освіти, спеціального колекційного навчання, можливостей підвищення кваліфікаційного рівня кадрів та інші аспекти шкільної буденності перетворюються на проблеми в освітній практиці сільських ізольованих громад. Проте ізольованість несе свої переваги, сприяючи високому рівню єдності та розвитку тісних взаємозв'язків всередині громади, виконуючи роль центра соціальної активності [5, 8].

Висновки. Таким чином, громада в США є унікальним соціальним феноменом з власними звичаями та традиціями. Роль і значення громади є суттєвими, оскільки вона завжди була базовою одиницею американського суспільства, а її функції впливають з функцій всього суспільства та держави.

Головним завданням громади є консолідація зусиль в інтересах громади і кожного її члена, забезпечення соціальної ролі, спрямованої на створення умов забезпечення життя і розвитку членів та виховної роботи по формування соціумної свідомості та активності членів громади. Школи сільських громад беруть активну участь у задоволенні соціальних потреб спільнот, а сумісна

діяльність громади та школи створює локальну освітню систему на основі взаємообумовленості інтересів.

Література.

1. Великий тлумачний словник української мови / [Голов. ред. В.Т.Бусел, редактори-лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д.Василега-Дерибас, О.В.Дмитрієв, Г.В.Латник, Г.В.Степенко]. - К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
2. Токвіль А. Про демократію в Америці / Алексис де Токвіль. - К., 1999. – С.70.
3. Friedman J., Miller J. The Urban Field // Journal of the American Institute of Planners. – 1965.– N 31. – P. 312.
4. Galbraith M. Education Through community organizations // New Directions for Adult and Continuing education. – 1990. – N 47. – P.3.
5. Gjelten T. A Typology of Rural School Settings // Rural Education Seminar, United States Dept. of Education (Washington, DC, May 3-5, 1982). – Washington, 1982. – 12 p .
6. Gjelten T. Nachtigal P. Improving Rural Education: Past Efforts, Some Ideas For the Future // Rural Education Seminar, (College Park, Maryland, May 29-31, 1979). – Maryland, 1979. – 35p .
7. Illback R. Ellis J.Evaluation of Special Education in Rural Settings // Annual Convention of the American Psychological Association (89th, Los Angeles, August 24-26, 1981). - Los Angeles, 1981. – P. 4.
8. Longman Dictionary of Contemporary English / [уклад. Della Summers та ін.]. – Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
9. Nachtigal P. Improving education in Rural America: Past Efforts, Future Opportunities. Accepting Rural Reality: An Agenda for the Future Improvement of Rural Education. – Denver: Education Commission of the States, 1979. – P.5-6.
10. Nachtigal P. Rural Schools and Community Development // Rural Research Report. - 1994. – 6 (1). – P. 5.
11. Warren R. The Good Community – What would it be? // Journal of the Community Development Society. – 1970. – 1(1). – P. 14-23.